

Halep Türkmen Ağzının Fonetigi Üzerine Bazı Değerlendirmeler

Some Evaluations About the Phonetic of Aleppo Turkmen Dialect

ÖZET

Türkçe, zaman ve mekânın hemen her noktasında değişik formlarda yaşayan ve dilin canlı bir varlık olduğu düsturundan hareketle sürekli değişim gösteren dillerden birisidir. Türkçe, tarihsel süreç boyunca lehçelere ve lehçelerin de kendi içerisinde oluşturduğu ağızlaraya ayrılarak çok boyutlu bir hâl almaktadır. Bu çalışma; her şeyden evvel Türkçenin hiçbir minvalde suni sınırlara sığmadığı, hâkim dilin hangisi olduğuna bakılmaksızın yaşamaya ve gelişmeye devam ettiğinin bilimsel bir örneğidir. Çalışmanın giriş kısmında ağız araştırmaları, daha sonra Halep şehri ve tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Oğuz Türkçesinin Türkiye sınırları dışındaki ağızlarından biri olan Halep Türkmen ağızı, çeşitli açılardan Anadolu ağızlarıyla benzerlik gösterdiği gibi birtakım farklı özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmada esas olarak Halep Türkmen ağızının fonetigi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Halep, Türkmen.

ABSTRACT

Turkish is one of the languages that lives in different forms at almost every point of time and space and constantly changes based on the principle that language is a living entity. Turkish has become multi-dimensional by being divided into dialects and dialects formed by dialects throughout the historical process. This work; First of all, it is a scientific example that Turkish does not fit into artificial boundaries in any way and continues to live and develop regardless of which language is the dominant language. In the introduction part of the study, dialect research and then information about the city of Aleppo and its history are given. Aleppo Turkmen dialect, which is one of the dialects of Oghuz Turkish outside the borders of Turkey, is similar to Anatolian dialects in various aspects and also contains some different features. In this study, the phonetics of the Aleppo Turkmen dialect were mainly examined.

Keywords: Dialect, Aleppo, Turkmen.

GİRİŞ

Bir gramer terimi olarak ağız, Türkçe Sözlük'te şöyle tanımlanmıştır: “Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.” (Büyük Türkçe Sözlük, 1998, s. 38).

Oğuzların Anadolu'ya göçmesinin ardından Batı Türkçesinin yazılı ürünleri oluşmuştur ve bu ürünlerin Oğuz Türkçesinin hangi lehçesinde/ağızında yazıldığı tartışma konusu olmuştur. (Ergin, 2018, s. 23-33). Anadolu ağızlarının şekillenmesine etki eden çok fazla unsur vardır. Bölgedeki etnik yapı, coğrafi koşullar, din, kültürel doku, bölgedeki Türk olmayan demografi bu unsurlara örnek olarak gösterilebilir.

Bilinen her şeyde değişim ve evrim vardır ve şüphesiz dil de zamanla bir evrim içerisine girer. Dildeki değişimler pek tabii ağızlarımızda da görülür fakat bu değişim bazen ağızlarda bir dirençle karşılaşabilir. Bu durum, Anadolu dışındaki ağızların gelişimini etkilemiştir. Benzer bir durum Halep Türkmen ağızı için de geçerlidir.

Anadolu'daki Türkçenin Oğuz Türkçesi etkisinde teşekkül etmiştir. Zeynep Korkmaz, *Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu* adlı makalesinde Anadolu'da Oğuz Türkçesinin dışında Oğuz dışı Türk dillerinin de etki ettiğini de ifade edip Oğuz Türkçesi-Kıpçak Türkçesi karışımı örneklere yer verir (Korkmaz, 1971, s. 21-32). Yine aynı yazıda Anadolu ağızlarını oluşturan Türk boylarını, onların belli başlı ağız özelliklerini ve zaman içinde Oğuz Türkçesinin nasıl şekillendiğini aktarır. Günümüzde Anadolu ağızlarının, geçmişinden bağımsız olmasa da birtakım global nedenlerden ötürü gittikçe homojen bir yapıya büründüğünü de burada ifade etmek gerekir.

Anadolu ağızlarından bağımsız olarak Türkçede ağız/lehçe kavramına ilk eğilen büyük Türk dilcisi Kaşgarlı Mahmud olmuştur. Kaşgarlı Mahmud Divanü Lügati't-Türk adlı eserinde Türkçeyi Doğu ve Batı şeklinde sınıflandırmıştır. Fakat bunun ağız kavramını tam olarak karşılayan bir sınıflandırmadan ziyade bir lehçe sınıflandırması olduğunu ifade etmek gerekir (Tavkul, 2003, s. 23-32).

¹ Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gaziantep, Türkiye. ORCID: 0000-0002-3288-5232.

Kadir Koç¹

How to Cite This Article

Koç, K. (2024). “Halep Türkmen Ağızının Fonetigi Üzerine Bazı Değerlendirmeler” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:5; pp:773-779. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11371725>

Arrival: 27 March 2024
Published: 28 May 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1867 yılında A. Maksimov Anadolu ağızları üzerinde ilk çalışmayı yapmıştır. Maksimov'un *Opit izslédovanija tyurskich dialektov v Chudavendigarë i Karamanii* adlı eseri bu sahadaki ilk çalışma olması bakımından önemlidir. (Korkmaz, 1995, s. 99). Anadolu ağız araştırmaları arasında en büyük öneme hiç şüphesiz *Derleme Sözlüğü* sahiptir. Anadolu'daki kelime hazinesini barındıran *Derleme Sözlüğü'nün* yazımına 1952 yılında başlanmış 1982 yılına kadar sürmüştür (Akar, 2006, s. 39).

Anadolu ağızlarının Türkiye'deki ilk çalışmalarını Ahmet Caferoğlu yapmıştır. Caferoğlu, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden malzemeler toplamıştır fakat bunu teknolojik imkânlardan yoksun, duyma ve yazma yoluyla yapmıştır. Caferoğlu'nun metinlerindeki transkripsiyonda da bir standart yoktur fakat bu, alandaki ilk yerli çalışma olması yönüyle oldukça mühimdir. Zeynep Korkmaz'ın *Güneybatı Anadolu Ağızları: Sesbilgisi* (1956) adlı eseri Türkiye ağız araştırmalarında çok önemli bir yer tutmaktadır. Eser, transkripsiyondan kaynak kişi seçimine kadar bilimsel bir çizgide olup Türkiye'deki ağız araştırmalarına önemli bir katkı sağlamıştır (Akar, 2006, s. 40). Ömer Asım Aksoy'un *Gaziantep Ağzı* (1946), Efrasiyap Gemalmaz'ın *Erzurum İli Ağızları* (1973), Tuncer Gülensoy'un *Kütahya ve Yöresi Ağızları* (1988) gibi çalışmalar Anadolu ağız araştırmalarında önemli başvuru kaynakları arasındadır.

Ağızlarla ilgili birçok makale veya bildiri bir ağız atlasından bahsedilmektedir. Bu bahsi geçen ağız atlası için sınıflandırma gereklidir. Ağız sınıflandırmasını ilk olarak Ahmet Caferoğlu yapsa da bu sınıflandırma başlığında bahsedilmesi gereken en önemli eser, Leyla Karahan'ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* (1992) adlı çalışmasıdır. Ağız araştırmaları için temel bir kaynak olan bu eserde Leyla Karahan; Anadolu ağızlarını Doğu Grubu Ağızları, Kuzeydoğu Grubu Ağızları ve Batı Grubu Ağızları olmak üzere üç gruba ayırmış ve bu grupların ayırt edici özelliklerini yazmıştır. Her başlığın alt ağız gruplarını ve bu alt ağız grupları belirleyen özellikleri de eklemiştir. Karahan, eserinin sonuna 28 harita ekleyerek çeşitli başlıklarda ağızları görsel ve anlaşılır bir şekilde göstermiştir. Hâlihazırda Türk Dil Kurumunun ağız atlası üzerine kıymetli bir çalışması yapılmaktadır.

Araştırmacıların ağız araştırmalarında kaynakça bakımından yararlanacağı en önemli çalışma Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya'nın kaleme aldığı *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası* adlı eserdir.

Bilindiği üzere Türkçe, siyasi sınırları belirli olan bir ülkeye hiçbir şekilde sığamayacak kadar geniş bir dildir. Bu; Türkçeyi konuşanların tarih boyunca göç, savaş, fetih gibi sebeplerle çok geniş bir coğrafyaya yayılmasının sonucudur. Bugün Irak, İran, Suriye, Yunanistan, Bulgaristan, gibi ülkelerde Oğuz Türkçesine bağlı olan ağız grupları hâlâ vardır ve gelecekte de var olması muhtemeldir.

Çalışmamızın ağız araştırmalarına bir fayda sağlaması ve kaynak olması gayesi içindeyiz. Bu çalışmanın dışında Suriye Türkmenlerinin ağız özellikleriyle ilgili pek kıymetli çalışmalar da vardır: Faruk Yıldırım'ın *Bayırbusak Türkmen Ağzı* adlı kitabı, Hülya Arslan-Erol'un *Suriye Colan (Golan) Türkmenleri Ağzı* adlı makalesi ve Hülya-Arslan-Erol'un yürütücülüğünü üstlendiği, *Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti Projesi (SUTAP)* bunların önemli birkaç örneğidir. Çalışmamızın malzemeleri tespit edilirken *Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti Projesi (SUTAP)* projesinin metinlerinden faydalanılmıştır.

Halep Şehrinin Tarihi

Halep; Hititçede Halap, Akadcada Hallaba ve Halvan, Selevkiler Dönemi'nde de Beroia olarak geçmekte ve adlarının taşıdığı tarihi anlamlar bilinmemektedir (Durmuş, 2014, s. 21-22). Şehrın adının nereden geldiği yönünde çeşitli rivayetler mevcuttur: İbrahim peygamberin Halep'e yerleşmesi, oradaki fakirlere kendi koyunlarından süt vermesi ve fakirlerin de ona "halep" diye seslenmesi; Allah'ın göç emri verdikten sonra Halep'in beyaz toprak olarak nitelendirilmesi rivayetler arasındadır (Atmaca, 2014, s. 27-28).

Halep şehri, Kilis ve Bab Ovaları'yla Sem'ân Dağı'nın bulunduğu noktada yer almaktadır. Genel olarak Halep; yarımada olarak nitelendirilse de Araplar, Halep'i Arap adası olarak nitelendirmiştir. Halep'in MÖ XX. yüzyılda memleket hâline geldiği ifade edilmektedir. Amalikalılar Şam şehrini ele geçince burayı da kendi aralarında paylaşmışlardır (Atmaca, 2014, s. 27-28).

Halep'ten bahsedilen ilk eser, III. binyıla ait çivi yazılı Akad tabletleridir. Yamhad Krallığı Dönemi'nde Halep, krallığın başkenti olmuştur. Halep, Yamhad Dönemi'nden sonra Anadolu'da kurulan Hitit Devleti'nin önemli eyaletleri arasında yer almıştır. Hitit Krallığı'nın dağılmasıyla Halpa Krallığı adıyla müstakil bir devlet olmuştur (Ersoy, 2018, s. 40-41).

İlk Çağ'da Kuzey Suriye bölgesi, şehir devletleri şeklinde yönetilmiştir. Mısır hükümdarı III. Thutmosis (MÖ 1479-1425) daha önce Mitanni hâkimiyetinde bulunan Kuzey Suriye bölgesine, vergi vermeleri koşuluyla özgürlüklerini tanımıştır. Bu sistemin Amarna Çağı'nda da (MÖ 1402-1364) devam ettiği görülür. Roma

İmparatorluğu'nun gücünün zayıfladığı dönemlerde Suriye bölgesi doğuda tehlikeli bir bölge olarak görülmemiştir (Atmaca, 2010, s. 42-43).

Halep; Emeviler Dönemi'nde idari bir merkez olmamakla birlikte mimari, kültürel ve iktisadi alanlarda gelişmiştir. Halep, Abbasiler Dönemi'nde ise Suriye bölgesinin önemini yitirmesiyle kendini pek fazla geliştirememiştir. Ahmed b. Tolun, 264/878 yılında Halep'i kuşatmış ve vali görevlendirerek Mısır'a geri dönmüştür. Abbasiler ise şehri yedi yıl sonra tekrar almıştır (Ersoy, 2018, s. 57-58). Bir süre Karmatilerin elinde olan şehir, sonradan Abbasiler tarafından tekrar alınmıştır. Abbasilerin idaresinden sonra Halep, Şii kökenli olan Fâtımîlerin eline geçmiştir. Halep'te Fâtımîler on bir yıl hüküm sürmüştür. Bu dönemde kabile reisleri tarafından Halep'e akınlar düzenlenmiştir (Atmaca, 2010, s. 37-38).

13. yüzyılda Halep şehri, Moğol hükümdarı Hülagü Han tarafından yakılıp yıkılmıştır. Daha sonra Aynicalut Savaşı'nda mağlup olmaları neticesinde Moğollar Halep'i Memlûklere bırakmıştır. 1516 senesinde Yavuz Sultan Selim önderliğindeki ordu Suriye bölgesine geldiğinde Halep halkı, şehrin yağmalanmamasını Osmanlı sultanından rica etmiştir. Yavuz Sultan Selim ise halkın bu ricasını kabul edip şehrin yağmalanmaması için gerekli tedbirleri almıştır. Halep şehri alındıktan sonra şehrin idaresi Karaca Paşa'ya teslim edilmiştir. Suriye bölgesinin fethinden sonra Osmanlılar bölgedeki eski Memlûk idari teşkilatını bozmamıştır. Halep, Memlûk Dönemi'nde olduğu gibi Şam emirü'l-ümerası (beylerbeyi) idari bölgesi içinde yer almıştır (Kırkıl, 1999, s. 26-28).

Kanuni'nin tahta çıktığı zamanlarda çıkan Canberdi Gazali İsyanı, Halep'in idari taksimatını da yakından etkilemiştir. İsyân sırasında Halep, isyancılar tarafından kuşatıldıysa da alınmamıştır. Canberdi Gazali İsyanı'ndan sonra Halep şehri Şam eyaletinden bağımsız bir eyalet hâline gelmiştir. Halep bu dönemde dokuz sancaktan oluşan eyalettir. Bunlar; Adana, A'zaz, Kilis, Balis, Birecik, Halep, Hama, Humus, Ma'arra ve Selemiye. Halep'e gelen Osmanlı yöneticileri şehri kalkındırmak adına şehre büyük yatırımlarda bulunmuşlardır. Şehir hem dış görünüş açısından hem de ticari altyapı açısından büyük bir gelişme göstermiştir. Devletin sınırlarını doğu yönünde geliştirmesi, Halep şehrini ticari transit şehir hâline getirmiştir. XVII. yüzyılda Halep'in gelişmesini engelleyen en önemli faktörler arasında Osmanlı-İran savaşları ve Canbolatoğlu Ali İsyanı yer alır (Yazıcı, 1997, s. 247-248). XIX. yüzyılda Halep şehrinde birçok olay vuku bulmuştur. Bunlardan en önemlisi ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı'dır. Bu isyan Mısır ve Suriye bölgesinde başlayıp Kütahya'ya kadar uzanmıştır. Mısırlı İbrahim Paşa, şehri işgal etmiştir (Gülsoy, 1994, s. 283-286).

I. Dünya Savaşı sonunda İngiliz ve Arap kuvvetleri Osmanlı kuvvetlerinin Şam'dan Halep'e çekilmesini sağlamıştır. Aneze bedevilerinden oluşan Arap ordusu Halep'i işgal etmiştir ve böylelikle Halep, Faysal El-Haşimi hâkimiyetinde olan Arap krallığına katılmıştır. Osmanlı sonrası ağır dönemler geçiren Suriye bölgesinin bağımsızlığı şubat 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından tanınmıştır (Masters, 1997, s. 246).

Halep Şehrinin Yerleşimi

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Halep şehri; Urfa, Antep, Halep, İskenderun, Antakya, Rakka, Maraş şehirlerini içine alır ve Osmanlı Devleti'nin büyük vilayetleri arasındadır. Salmelerde kent, "Asya kıtasında bulunan ve Osmanlı vilayetleri içinde büyüklüğü ve ticari öneminden dolayı en meşhur şehirlerdendir." şeklinde tanımlanmaktadır. (Karasu, 2011, s. 1). Önemli bir ticaret merkezi olan Halep'in batıya açılan iki kapısı konumunda olan limanları, İskenderun ve Süveydiye Limanları'dır. Halep vilayetinin üç sancağı ve yirmi dört kazası bulunmaktadır (Altun, 2010, s. 70-71). Halep şehir merkezinde Höllük, Haydariyye, Şeyh Hıdır, Şeyh Faris ve Beidin Türkmenlerin yaşadığı mahallelerdir (Ersoy, 2018, s. 20-22).

Höllük nüfusunun yaklaşık 350.000 olduğu ve bu nüfusun çoğunluğunun Türkmenler olduğu bilinmektedir. Höllük Mahallesi'ne Birinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'den gelen yoksul Ermeniler yerleşmişlerdir. Höllük Mahallesi, Höllük Tahtani (Aşağı Höllük) ve Höllük Fevkani (Yukarı Höllük) olarak ikiye ayrılmıştır. Halep'in Bab nahiyesine bağlı Gaziantep sınırına yakın Havalhöyük Köyü Halep'in kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Arapça ismi ise Tel-el Hava'dır. Bozhöyük Köyü ise Halep merkeze bir buçuk saat uzaklıkta ve Halep şehrinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Bozhöyük Köyü Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı bir köydür, Türkmenler burada Araplarla ve Kürtlerle iç içe yaşamaktadır. Arapça ismi "Tel Ağbar"dır (Kirişçiöğlü, 1995, s. 131-143).

Toplam sayıları 1 milyondan fazla olan Türklerin büyük çoğunluğu Halep, Menbic, Azâz, Lazkiye, Hama, Humus, Şam ve Kuneytra'da oturmaktadır (Şahin, 2009, s. 544-545).

Halep Türkmen Ağzı Üzerine Bazı Değerlendirmeler

Türkçe, zamanın çoğu noktasında çeşitli kanallarla gelişmiş ve değişime uğramıştır. Bu gelişim ve değişime bağlı olarak ağızlar oluşmuştur. Ağız terimi bir dilin bünyesi içerisindeki konuşma farklılıkları olarak tarif edilir. Türkiye Türkçesi özelinde ağızların teşekkülüne bakıldığında çok etkenli bir süreçle karşılaşmaktayız. Anadolu'daki etnik

yapı, bölgenin kültürel ve coğrafi dokusu, yabancı milletlere yakınlık gibi hususlar bu etkenlerden birkaçıdır. Böyle çok etkenin olduğu bir sürecin sonucunda zengin ağızlar oluşmuştur. Türkiye’de bölgeler arası ağız farklılığı bir yana iki köy arasında dahi belirgin ağız farklılıkları vardır.

Hacimli ağız grupları Oğuz Türkçesinin günümüze kalan sözlü dil yadigarlarıdır. Ağızların oluşumu tarihten bugüne değin hep vardır. Tarihî Türk lehçeleri de ağız gruplarına sahiptir fakat ağızların geçmişteki konumu ve gelişimi ile bugünkü konumu ve gelişimi birbirinden farklıdır.

Günümüz ağızlarının küreselleşmeye ve ağızların ötekileştirilmesine bağlı olarak ağız gruplarının gelişiminin eskisine oranla azaldığını ve insanların konuşmalarında gittikçe homojenleştiğini görmekteyiz. Türkçenin anlaşılmasında ağızların incelenip araştırılması çok mühim bir noktada yer alır. Ağızların günümüz koşullarındaki gelişim durumu da göz önüne alındığında tüm ağızların bir an evvel incelenip bilim dünyasına kazandırılması elzemdir. Türkiye sınırları içerisindeki ağızlar, çoğu araştırmacı tarafından incelenmiş ve pek kıymetli eserler oluşturulmuştur fakat Türkçe daha önce de ifade ettiğimiz gibi sınırlara sığmayan bir dildir. Buradan hareketle sınırlarımız dışındaki ağız gruplarının çok fazla araştırılmadığını söylemek mümkündür.

Halep Türkmen ağzı, Türkiye sınırları dışında gelişen ağız gruplarından bir tanesidir. Bu ağzın çoğu ses özelliği Anadolu ağızlarıyla benzerlik göstermektedir. Halep Türkmen ağzı konuşurları, uzun bir süre aslî unsurunun Arap olduğu Suriye coğrafyasında çeşitli etkilere maruz kalmasına rağmen büyük oranda kendi dillerini muhafaza etmişlerdir.

Yaşadıkları coğrafyaya rağmen konuşurları, dinleyeni bir Anadolu vilayetinde hissettirir. Çalışmamızda tespit ettiğimiz bulguları şöyle sıralayabiliriz:

Halep Türkmen ağzında, Türk dili gramerinin mühim bir kaidesi olan ünlü uyumlarının kuvvetli olduğunu belirtmemiz gerekir ki bu uyum alıntı kelimelerde dahi görülür: **háralda (herhalde), edebiyetini (edebiyatını), sülelesinden (sülalesinden), talabalarına (talebelerine), ihtiyarlarımız (ihtiyarlarımız), barbar (beraber).**

Halep Türkmen ağzında aslı uzunluk yoktur. Uzun ünlüler, alıntı kelimelerde ve vurguda görülen uzunluklardır. Bununla birlikte ses hadiselerine bağlı uzamalar da söz konusudur: **dāmaT (damat), şey (şey), yazdīm (yazdığım), yōrum (yavrum), göz (göz), memnūn (memnun), böyūk (büyük).**

Halep Türkmen ağzında ünlü göçüşmesi çok seyrek kullanılmıştır. Göçüşmeler uzak göçüşme şeklinde oluşmuştur: **hakyet (hikâye), hāsebine (hesabına).**

Halep Türkmen ağzı, kalınlık incelik uyumu bağlamında kalınlaşma eğilimi gösterir: **bayaz (beyaz), oķonomı (ekonomi), munavvardı (münevverdi), rahmatlıķ (rahmetlik), mamur (memur).**

Halep Türkmen ağzında daralma hadisesinin genişlemeye oranla daha sık bir kullanıma sahip olduğu söylenebilir. Halep Türkmen ağzında ünlü daralması, çoğunlukla y sesinin daraltıcı etkisi ve benzeşme neticesinde oluşur: **haritiyi (haritayı), diyciler (diyecekler).**

Halep Türkmen ağzında yuvarlaklaşma, düzleşmeye oranla daha sık bir kullanıma sahiptir. Yuvarlaklaşmadaki sıklık çoğu zaman tam ya da yarı benzeşmeye bağlı olarak ortaya çıkmıştır: **yazduĜum (yazdığım), osmanlo (Osmanlı), mülküyet (mülkiyet), oķonomı (ekonomi).**

Halep Türkmen ağzında ünlü türemesi genellikle alıntı kelimelerde görülmüştür. Bu türeme alıntı kelimeyi Türkçe kaidelere uydurma çabasından gelir. /r/ sesinin ünlü türemesine etki eden bir ses olduğunu da ifade etmek gerekir: **irmazan (ramazan), arahı (rakı).**

Halep Türkmen ağzında iki ünlü genellikle farklı hecelerde yan yana gelir. Dolayısıyla hiatus yani ünlü çarpışması daha baskındır. Bu noktada /ğ/ ve /n/ sesleri düşme eğiliminde olan seslerdir: **baa (bana), baamgil (babamgil), başuz (başınız).**

Halep Türkmen ağzında nazal n kullanımından şahıs eklerine, isim işletme eklerinden yapım eklerine kadar birçok kullanım Anadolu ağızlarına benzer fakat çeşitli farklılıklar da vardır: **biñ (bin), tañrı (tanrı), biliñiz (biliniz), amcan) emmiñ (amcan).**

Bölgedeki demografinin ve devletin etkisiyle Arapçaya has ses ve kullanımlar Halep Türkmen ağzına sirayet etmiştir. Bunun en tipik örneği Anadolu ağızlarında sık kullanımı olmayan ayın (ع) sesidir. Halep Türkmenleri bahsi geçen sesi çok sık bir şekilde ve çatlatarak kullanır: **ba‘Sı (bazı), ta‘kiP (takip), ma‘nâsi (mânâsı), da‘vete) (davete), ‘afedersin (affedersin).**

Özellikle Arapça etkisine bağlı olarak özellikle kelime içinde süreklileşme/sızıcılışma hadisesi sık görülür: **sıcaħ (sıcak), Kırħ (kırk), çoħ (çok), yoħ (yok), belhi (belki), amja (amca).**

Halep Türkmen ağzı, sedalılışma bakımından Gaziantep ve Kilis ağzlarına oldukça benzemektedir. Söz konusu ses olayı kelimenin başında ortasında veya sonunda olabilmektedir. Halep Türkmen ağzında art-ön damak k sesi sedalılışma eğilimi en fazla olan sestir: **asgerliğini (askerliğini), gendi (kendisi), içgi (içki), ğılını (kılını), depelerlermiş (tepelermiş), böyüg (büyük), daTlı (tatlı), ineg (inek).**

Halep Türkmen ağzında sedasızlaşma olayı sedalılışmaya oranla daha seyrek, genellikle kelime başında veya ortasında bulunur: **künde (günde), Kazatacı (gazeteci), Pıçağ (bıçak), kölge (gölge), pekliyinÇi (bekleyince).**

Türk dilinin gramer özelliği olan ötümlülük-ötümsüzlük uyumunun ihlali ünsüz aykırılışması olayını ortaya çıkaran durumlardandır. Halep Türkmen ağzında genellikle /p/ sesinin yerine /P/, /t/ sesinin yerine T/d seslerinin tercih edilmesi bu aykırılışmayı doğuran sebeplerdendir: **halebTe (Halep'te), uşakdığ (uşaktık), çekTi (çektik), düştü (düştü), getdikçe (gittikçe), antePTe (Antep'te).**

Halep Türkmen ağzında süreklileşme, süreksizleşmeye oranla daha sık bir kullanıma sahiptir. Halep Türkmen ağzındaki süreklileşme olayı incelendiğinde en sık tespit edilen örnek k>ğ değişimidir. Halep ağzındaki bu süreklileşme olayı özellikle Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa ağzlarında da görülür: **bağ (bak), sıcağ(sıcak), yağtılar (yaktılar).**

Süreksizleşme hadisesi Anadolu'da Doğu Grubu ağzlarında sık kullanılır ve Doğu Grubu ağzlarında olduğu gibi Halep Türkmen ağzında da ğ ve g sesi süreklileşmeye karşı dirençlidir: **tağ (dağ), cendermeden (jandarmadan), yigileri (yiğitleri), öğütleri (öğütleri).**

Halep Türkmen ağzı benzeşme olayı yönüyle oldukça zengin bir ağızdır. Öyle ki diğer ses hadiselerinin büyük bir çoğunluğu benzeşmeye bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Benzeşmeler hem ilerleyici hem de gerileyici yönde oluşmuştur: **muşambasının (muşanbasının), bumbuca (Münbiç'e), bunnar (bunlar), oynallarmış (oynarlarmış), yağallar (yakarlar), pammiğ (pamuk).**

Halep Türkmen ağzında ünsüz göçüşmesi daha çok /r/ ve /l/ akıcı ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Metinlerden tespit ettiğimiz örneklerde hem uzak hem de yakın göçüşme örneklerine rastlanmıştır: **ergiliy (eğriliyor), dorğ (doğru), örğenmedik (öğrenmedik), eşki (ekşi), torpaK (toprak), arvadı (avradı), burğul (bulgur).**

Halep Türkmen ağzında ünsüz ikizleşmesi hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde görülebilmektedir. Daha çok rakamlarda kendini gösterir: **yeddi (yedi), ikki (iki), saKKáline (sakalma), şekker (şeker).**

Ünsüz tekleşmesi Halep Türkmen ağzında seyrek görülmekle birlikte alıntı kelimelerde tespit edilmiştir: **hasatan (hassaten), vala (vallahi), evel (evvel).**

Haploloji, Halep Türkmen ağzında seyrek görülen bir ses olayıdır. Haplolojide eriyen hece, ünlü uzamasına da yol açabilir: **güveligi (güveyiliği), aşşada (aşağıda), dël (değil).**

Halep Türkmen ağzının dil araştırmaları bakımından dikkate değer bazı kullanımları vardır. Bunlardan biri arkaik bir hüviyeti olan **suy (su)** ve **ney (ne)** kullanımınıdır. Malumu olduğumuz üzere bu kullanım Türkiye Türkçesinde yoktur.

Çeviri Yazı İşaretleri

ā : Normalinden daha uzun telaffuz edilen a ünlüsü.

ē : Normalinden daha uzun telaffuz edilen e ünlüsü.

ī : Normalinden daha uzun telaffuz edilen ı ünlüsü.

î : Eriyip kaybolmak üzere olan i ünlüsü.

ı̇ : Eriyip kaybolmak üzere olan ı ünlüsü.

ō : Normalinden daha uzun telaffuz edilen o ünlüsü.

ō̇ : Normalinden daha uzun telaffuz edilen ö ünlüsü.

ū : Normalinden daha uzun telaffuz edilen u ünlüsü.

ū̇ : Normalinden daha uzun telaffuz edilen ü ünlüsü.

á : a-e arası ünlü.

ê : e-i arası ünlü.

í : ı-i arası ünlü.

ġ : Art damak g'si.

ķ : Art damak k'si.

ħ : Hırıltılı, gırtlaktan telaffuz edilen h.

ħ : Nefesli h.

ñ : Nazal n.

K : k-ğ arası ünsüz.

Ç : c-ç arası ünsüz.

T : d-t arası ünsüz.

P : b-p arası ünsüz.

‘ : Ayın ünsüzü.

SONUÇ

Halep Türkmen ağzının fonetik özellikleri, genel anlamıyla Batı Grubu Ağzılarının VII. Alt Grubu'na benzer. İlerleyici veya gerileyici benzeşmeler, ses uyumlarının kuvvetli olması gibi durumlarının neticesinde Halep Türkmen ağzında standart Türkiye Türkçesinde pek görülmeyen ses hadiseleri ortaya çıkmıştır. Benzeşmelerin etkisiyle ünlü çeşitliliği de ortaya çıkmıştır. Fonetik özellikleri bakımından Halep Türkmen ağzı Oğuz Türkçesinin özelliklerine sahiptir. Halep Türkmen ağzının konuşulduğu coğrafya ve çevredeki demografi düşünüldüğünde Arap fonetiğinin Halep Türkmen ağzını etkilediği de söylenebilir. Sonuç olarak Halep Türkmen ağzı, çoğu ses özelliği bakımından bizdeki ağzularla benzerlikleri ve farklılıkları olan bir ağızdır. Sınırlarımız dışındaki Türkçenin kıymetli bir başlığıdır. Ses kullanımları açısından Türkçenin sistematik gelişiminin somut bir örneğidir.

KAYNAKÇA

Akar, A. (2006). “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish, 1(2): 37-53.

Altun, S. (2010). “Halep'te Türkmen Yerleşimleri: Tarihi Gelenekleri ve Günlük Yaşamları”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Atmaca, E. (2014). “Memlûkler Dönemi'nde Halep'te Eğitim Öğretim Müesseseleri ve Ulemâ”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atmaca, T. (2010). “10 ve 13. Yüzyıllar Arasında Halep ve Çevresi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Büyük Türkçe Sözlük. (1998). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Durmuş, E. (2014). “Bahrî Memlûklar Dönemi'nde Halep Naipliği”, Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Ergin, M. (2018). Dede Korkut Kitabı I II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ersoy, S. (2018). “Halep Kenti”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Gülsoy, Ufuk. (1994). “1856 Halep ve Nablus Olayları”, Tarih İncelemeleri Dergisi, 9(1): 279-288.

Karasu, D. (2011). “1839–1850 Tarihli ve 8 Numaralı Halep Ahkâm Defterinin (S.1–100) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

Kırkıl, E. (1999). “Selçuklu Dönemi'nde Halep”, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Kirişioğlu, F. (1995). “Suriye Türkleri/Turks in Syria”, Avrasya Dosyası, 2(3): 131-143.

Korkmaz, Z. (1971). “Anadolu Ağzılarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 19: 21-32.

- Korkmaz, Z. (1995). “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 24(1976): 43-172.
- Masters, B. (1997). “Halep Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, (15), 247-248, İstanbul.
- Şahin, C. (2009). “Suriye Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, (37), 559-565, İstanbul.
- Tavkul, U. (2003). “Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler”, Kırım Dergisi, 12 (45): 23-32.
- Yazıcı, T. (1997). “Halep Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, (18), 325-328, İstanbul.